

RAPPORT

Våren
2022

FRAMTAGEN AV TRYGGARE SVERIGE PÅ UPPDRAG AV livsmedels HANDLARNAN

Brott mot dagligvaruhandeln

EN NORDISK JÄMFÖRELSE

Denna rapport kommer från:

Stiftelsen Tryggare Sverige
– en oberoende och icke-vinstdrivande NGO

Syftet med verksamheten är att förbättra hjälpen till brottsdrabbade samt att främja utvecklingen inom det brottsförebyggande området. Arbetet är inriktat på att finna nya idéer, nya samverkansformer och nya lösningar.

Stiftelsen Tryggare Sverige
Carl-Gustaf Lindstedts gata 3
112 69 STOCKHOLM
Växel: 08-29 20 00
E-post: info@tryggaresverige.org
www.tryggaresverige.org
Twitter: @TryggareSverige

Författare: Jacob Ämtvall & Clara Jonsson
© Stiftelsen Tryggare Sverige
Stockholm, juni 2022

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	5
Sammanfattning och slutsatser	6
Inledning	8
Syfte	8
Avgränsningar	8
Begreppslista	9
Butiksbrottslighetens omfattning i Norden	11
Sverige	15
Butiksbrottslighetens karaktär	15
Rättsväsendets hantering	15
Utmaningar	16
Finland	19
Butiksbrottslighetens karaktär	19
Rättsväsendets hantering	19
Utmaningar	19
Danmark	21
Butiksbrottslighetens karaktär	21
Rättsväsendets hantering	21
Utmaningar	22
Norge	23
Butiksbrottslighetens karaktär	23
Rättsväsendets hantering	23
Utmaningar	24
Avslutande reflektioner	25
Skillnader mellan länderna	25
Likheter mellan länderna	25
En nordisk verktygslåda	26
Referenser	27

FÖRORD

Svenska dagligvarubutiker utsätts för en stor mängd brott varje dag. Under ett år är det som om varje svensk skulle rulla ut en kundvagn med mat, till ett värde av 600 kronor. Det gör det allt svårare för många butiker att upprätthålla sin del av samhällskontraktet som handlar om att tillhandahålla bra och prisvärda livsmedel till alla svenskar i närheten där de arbetar eller bor, samt att skapa arbetstillfällen och generera skatter till välfärden.

Handlare runt om i landet upplever en allt större svårighet att få gehör för sina anmälningar till polisen och om den utvecklingen får fortsätta kommer det att leda till uppgivenhet eller att butikerna hittar andra vägar att förhindra stölder. Men vi tror varken på beskyddarligheter eller butiker som enbart släpper in vissa människor. Därför är det viktigt att finna konstruktiva och effektiva lösningar, för om rättsväsendet fixar instegsbrotten så fixar vi instegsjobben. Instegsbrott är de brott som många av de yrkeskriminella börjar sin brottskarriär med, där stöld i butik är ett vanligt brott. Genom att bromsa unga brottslingar tidigt och få dem att ta sina första kliv in på arbetsmarknaden via instegsjobb i stället kan vi nå långt. På köpet kan vi få färre som skjuter och mördar i framtiden.

En väg att gå är att lära av andra. I denna studie har vi tittat utanför Sverige på våra nordiska grannländer för att se vilka problem de har i matbutikerna och vad de gör åt det. Om något fungerar väl är det en bra idé, om man vill få till förändring snabbt, att lära av andra och börja använda sig av metoder som bevisat fungerar. Vi hoppas att du som läser detta kommer att lära dig flera saker och finna inspiration till att medverka till en minskad brottslighet i svenska matbutiker.

Stockholm, juni 2022

Pär Bygdeson, VD Livsmedelshandlarna

SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER

Bakgrunden till denna studie är dagligvarubranschens utmaningar när det gäller brott i butik. Aktuell statistik från Svenskt Näringsliv visar att handeln är den mest brottsutsatta branschen i Sverige, och dagligvaruhandeln är särskilt utsatt, både vad gäller stöldbrott och hot mot anställda. Men hur ser omfattningen och utvecklingen egentligen ut när det gäller denna typ av brott i Sverige? Och vilka erfarenheter finns beträffande brott mot dagligvaruhandeln i våra nordiska grannländer? Vilka är skillnaderna och likheterna? Finns det några goda exempel?

”Samhället och rättssystemet har under många år skapat förutsättningar för gärningspersonerna att begå den här typen av brott utan att straffas för det.”
– Branschföreträdare i Sverige

Denna jämförelsestudie mellan Sverige, Finland, Danmark och Norge visar att brott mot dagligvarubutiker utgör ett mycket stort problem för branschen i Norden i stort. En av de gemensamma utmaningarna är att det saknas kunskap om brottslighetens omfattning och konsekvenser. Orsaken är att många brott inte polisanmäls samt att den officiella kriminalstatistiken har stora brister. Branschrepresentanter i samtliga länder riktar också kritik mot lagstiftningen i form av låga straff, regler om brottskonsumtion (straffrabatter) och processuella regler som skapar långa utredningstider. Vissa beskriver till och med lagstiftningen som ett hinder snarare än ett verktyg för att på ett bättre sätt kunna hantera de brott som drabbar dagligvarubutiker. I samtliga nordiska länder vittnar också branschföreträdare om ett rättsväsende som saknar förmåga att förebygga och utreda den typ av brott som drabbar dagligvarubutiker.

Problembilden är således likartad i de nordiska länderna. Skillnaderna består framför allt av den allvarliga situation som råder i Sverige med en grov organiserad brottslighet och kriminella gäng som påverkar dagligvaruhandlarnas verksamhet, inte minst i de 60-tal utsatta områden som finns i Sverige. Vid sidan av gärningspersoner i form av ungdomar, missbrukare, utländska stöldlighör och ”vanligt folk” finns alltså i Sverige även gärningspersoner med ett stort våldskapital.

Allt är emellertid inte dystert. Det finns goda exempel att hämta från samtliga länderna. Det handlar om branschinitiativ med förenklade anmälningsrutiner i Danmark med syfte att få fler butiker att anmäla brott och samtidigt underlätta för polisen att hålla en hög kvalitet. Andra initiativ rör polisens arbete för att bättre möta näringslivets särskilda behov och utmaningar där man i Norge har inrättat en särskild näringslivskontakt i varje polisdistrikt, vars huvudsakliga uppgifter är att främja samarbete och samverkan mellan polisen, näringslivet, myndigheter och andra samhällsaktörer. Ett annat initiativ har tagits i Finland där polismyndigheten kommer att få direktaccess till dagligvarukedjornas väl uppbyggda interna rapporteringssystem om brott mot butiker; allt för att underlätta anmälan och minska mörkertalet och därmed öka kunskapen om brottslighetens omfattning.

Resultaten från denna studie pekar på behovet av och möjligheterna till ett ökat nordiskt samarbete i frågor som rör dagligvarubranschens situation och utmaningar. Fokus för ett sådant samarbete bör vara på att hitta nya lösningar, nya idéer och nya samverkansformer för att på ett bättre sätt förebygga och hantera denna typ av brott. Konsekvenserna av en dagligvaruhandel som begränsas av, och anpassar sig efter, brottsligheten är för allvarliga för att vänta på fler poliser, ökade resurser till rättsväsendet och ny lagstiftning.

The petty thefts (snatterier) are not prioritized in our legal system. They are called petty thefts for a reason: petty crimes are a minor offence against the organized society.

It's good business for a criminal: it's just a cost you have to pay and then you can continue to steal.

Staff at the stores are getting more immune to the violence. They don't see it the same way they did earlier. If you get a threat now, you don't see it as robbery, as it actually is. They say shoplifting.

INLEDNING

Under det senaste decenniet har samhällets möjligheter att skapa och upprätthålla säkra och trygga miljöer för medborgare och näringsliv utmanats dramatiskt. En förändrad demografi, växande utanförskapsområden, ökad narkotikaanvändning, en grövre och mer organiserad brottslighet är några utmaningar.

Mot bakgrund av detta är det inte förvånande att mycket av samhällsdebatten kretsar kring frågor som rör kriminella gäng i utsatta områden, dödsskjutningar, attacker mot blåjuspersonal, terrorbrott och våldsbejakande extremism.

Samtidigt är det påtagligt hur lite uppmärksamhet som riktas mot de brott som framför allt drabbar och påverkar näringslivet, så kallade livskvalitetsbrott. Det handlar om allt från ungdomsgång som stör ordningen i offentlig miljö till stöld i butik, inbrott, skadegörelse och nedskräpning, etcetera.

Dessa brott signalerar oordning och skapar otrygghet i vardagen för både allmänhet och näringsidkare. De är också ett uttryck för att inte rätta sig efter de regler som gäller, att ”här bestämmer jag och jag gör som jag vill”. Om sådana ageranden inte leder till några konsekvenser får människor lätt uppfattningen att ingen bryr sig om att upprätta hålla ordningen i samhället eller att samhället har dragit sig tillbaka.

Sammantaget är situationen för näringslivet är mycket svår, inte minst i de drygt 60-tal områden som polisen definierar som utsatta. En kartläggning från Svenskt Näringsliv¹ visar att exempelvis att 27 procent av företagen upplever att de påverkas negativt av brott och otrygghet och hela 40 procent uppger att minskad brottslighet och ökad trygghet är den mest prioriterade frågan för att förbättra det lokala näringslivsklimatet. Sverige tappar också placeringar i ”the Economic Freedom of the World Index”, som mäter graden av marknadsekonomi i drygt 160 länder. Orsaken är försämrade villkor för företagande och ekonomisk verksamhet, vilket bland annat beror på att företagare i allt mindre utsträckning upplever att de kan lita på att polisen upprätthåller lag och ordning.²

En viktig fråga i sammanhanget är om näringslivets oro och utsatthet för brott i Sverige skiljer sig från situationen i Norge, Finland och Danmark.

Syfte

Denna skrift innehåller resultatet av en kartläggning där situationen i Sverige jämförs med våra nordiska grannländer vad gäller brott mot en av näringslivets sektorer, nämligen dagligvaruhandeln. Resultaten baseras på en analys av den officiella kriminalstatistiken i respektive land. Till detta kommer nyckelpersonsintervjuer med branschrepresentanter, företrädare för rättsväsendet samt forskare.

Avgränsningar

På grund av begränsningar i den officiella kriminalstatistiken över polisanmälda brott är det i Sverige inte möjligt att explicit utläsa omfattningen av brott mot dagligvaruhandeln. För att få en indikation på brottslighetens omfattning och utveckling utgår därför denna kartläggning från en analys av brottstyperna stöld och ringa stöld i butik, stöld genom inbrott i butik samt rån i butik.

Begreppslista

Förundersökningsbegränsning

Det finns undantag från åklagarens åtalsplikt. I vissa fall kan åklagaren fatta beslut om åtalsunderlåtelse eller förundersökningsbegränsning. Det innebär dock inte att den som begått brott slipper straff. Förundersökningsbegränsning innebär att man begränsar en brottsutredning till att enbart omfatta de mest väsentliga delarna, eller att vissa brott inte alls utreds.

Åtalsunderlåtelse

Innebär att brottet visserligen utreds, men att det varken blir åtal eller rättegång. Åtalsunderlåtelse har samma verkan som en dom och brottet antecknas i belastningsregistret. En förutsättning för att ge åtalsunderlåtelse är att det står klart att ett brott har begåtts, oftast därför att den misstänkta personen har erkänt.

Brottskonsumtion

Är ett begrepp som följer av den så kallade aspirationsprincipen som innebär att när en gärningsperson döms för flera brott samtidigt så bestäms straffet främst utifrån det allvarligaste brottet. Straffvärdet för mindre allvarliga brott reduceras således i fallande skala. I praktiken innebär detta exempelvis att en ringa stöld i butik inte har någon påverkan på straffet för någon som även dömts för ett grovt våldsbrott.

Motvärnsrån

Rubriceras i lagens mening som ett rån, det finns alltså ingen särskild märkning eller brottskod för motvärnsrån. Ett motvärnsrån innebär vanligen att en person som ertappats med att stjäla från butiken konfronteras av butikspersonal och att personen då använder sig av våld eller hot om våld för att undkomma med stöldgodset.

Livskvalitetsbrott

Avser den typ av brott, eller störande beteenden som inte nödvändigtvis utgör brott, som påverkar tryggheten i vardagen för de som bor, vistas och verkar i ett område. Det handlar om allt från grov brottslighet till enkla ordningsstörningar med den gemensamma nämnaren att de är synliga/offentliga och därmed påverkar människors livskvalitet i vardagen. Även om butiksstölder inte nödvändigtvis är synliga och offentliga för allmänheten är de det för de anställda på företaget och påverkar de anställdas arbetsmiljö och trivsel på arbetet.

BUTIKSBROTTLIGHETENS OMFATTNING I NORDEN

Den statistik som presenteras på nästa sida utgår från de svenska brottskoderna för ringa stöld och stöld i butik (figur 1), stöld genom inbrott i butik (figur 2) och rån i butik (figur 3). I figurerna redovisas också motsvarande statistik³ från övriga nordiska länder.

Även om figurerna indikerar nivåskillnader vad gäller omfattningen av de olika brottstyperna bör varje lands trendlinje läsas enskilt. Att genomföra nivåjämförelser av kriminalstatistik mellan olika länder är svårt, inte minst på grund av de kongruensproblem som ofta uppstår. I den här studien föreligger sådana problem som bland annat handlar om skillnader mellan ländernas insamlings- och bearbetningsrutiner, lagstiftningens utformning (bl.a. definitionen av butik), rättsväsendets organisation samt anmälningsbenägenhet.

Att jämföra trender i stället för nivåer löser naturligtvis inte alla dessa problem i ett trollslag. Det är därför viktigt att i tolkningen av statistiken vara medveten om vissa statistiska och rättsliga förutsättningar. Statistiken utgör endast en beskrivning av polisanmälda brott. Att en siffra ändras från ett år till ett annat behöver således inte betyda att den faktiska brottsligheten har ökat eller minskat i omfattning. Det kan lika väl reflektera att exempelvis anmälningsbenägenheten eller upptäcktsrisken har förändrats. Vidare är det viktigt att vara medveten om skillnaderna mellan de olika ländernas definitioner av vad ”upplärade brott” innebär:

Sverige

Med personupplärade brott avses handlagda brott för vilka minst en misstänkt person har lagförts, genom beslut om åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse. Det innebär att det för alla personupplärade brott finns minst en registrerad misstänkt person samt att det alltid har bedrivits en utredning. Med handlagda brott avses samtliga polisanmälda för brott för vilka polis, åklagare eller annan brottsutredande verksamhet har fattat ett beslut om: åtal, strafföreläggande, åtalsunderlåtelse, förundersökningsbegränsning eller övrigt beslut.⁴ Eftersom flera personer kan vara misstänkta för samma anmälda brott kan ett anmält brott leda till att flera sådana beslut fattas per anmält brott. Det som redovisas i Figur 4, 5 och 6 på nästa sida är uppläringsprocent för respektive brottstyp som avser andelen personupplärade brott av samtliga handlagda brott under samma år.

Finland

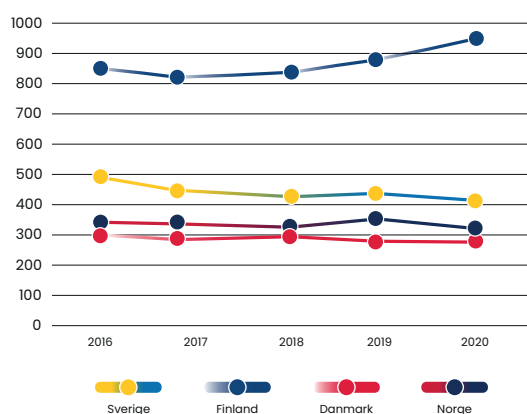
Begreppet ”handlagda brott” så som det används i Sverige existerar inte i Finland. Vad gäller den finska uppläringsprocenten, och således det som presenteras för Finland i Figur 4, 5 och 6, avses andelen upplärade brott under ett års tid av antalet brott som har kommit till polisens kännedom under samma år.⁵ För att ett brott ska registreras i polisens ärendesystem ska det ha kommit till polisens, tullens eller gränsbevakningsväsendets kännedom genom anmälan eller i samband med en annan utredning. Ett brott anses i Finland i sin tur vara upplärat när sakförhållanden, parter och övriga omständigheter som förutsätts för en rättegång är utredda. Beslut i saken fattas av förundersökningsledaren.⁶

Danmark

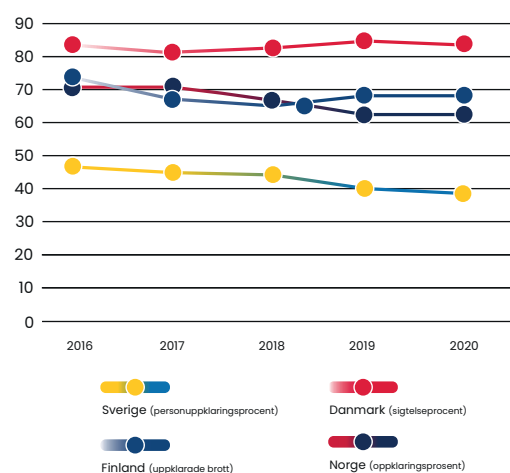
Danmark använder ett mått som skiljer sig än mer från Sveriges personuppläringsprocent. Sedan år 1999 använder man sig inte alls av begreppen upplärning och uppläringsprocent.⁷ Istället redovisas ett betydligt vidare mått i form av ”sigtelseprocent”, vilket innebär andelen av alla anmälda brott för vilka utredningen har resulterat i att någon person blivit skäligen misstänkt. En ”sigtelse” innebär således att polisen misstänker en person för en straffbar gärning, men det betyder emellertid inte att utredningsarbetet är avslutat eller att åtal har väckts.

Norge

Även i Norge används en bredare definition än Sverige vad gäller begreppet ”uppklarade brott”. I det norska måttet ”oppklaringsprosent” ingår, till skillnad från i det svenska, exempelvis även brott där åtalet har lagts ned eller dragits tillbaka och brott där en icke straffmyndig person har knutits till brottet. Beräkningen av andelen uppklarade brott görs precis som i Sverige på avslutade ärenden. ”Oppklaringsprosenten” baseras emellertid inte på alla anmälningar, som i Sverige, utan endast sådana ärenden där en utredning har inletts. Konstaterar utredningen att det anmälda brottet inte utgör ett brott inkluderas dessa ärenden således inte bland de brott som uppklaringsprocenten baseras på.

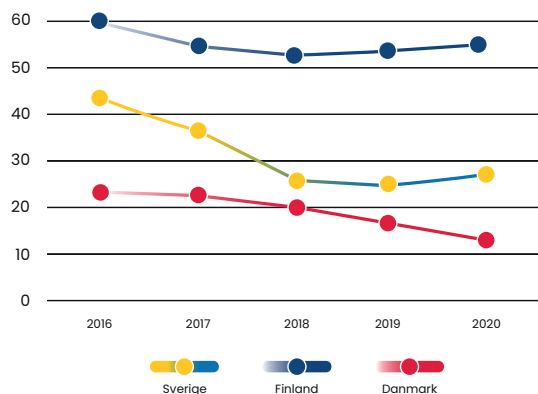
Figur 1. Utvecklingen av antalet polisanmälda stölder i butik i Sverige, Finland, Danmark och Norge, per 100 000 invånare.

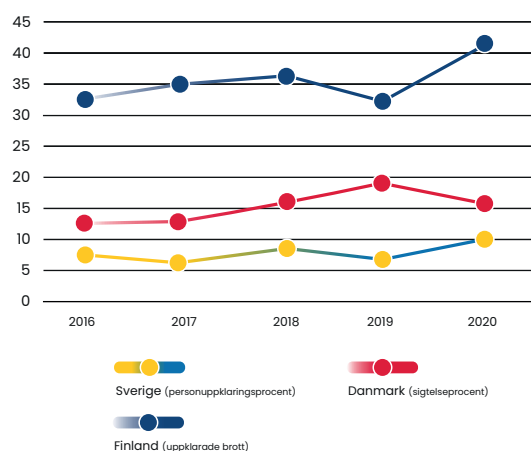
Figur 4. Utvecklingen av procentandelen uppklarade stölder i butik enligt Finlands, Danmarks och Norges respektive motsvarighet till det svenska begreppet ”personuppklarade brott”.

Figur 1 ovan visar antalet polisanmälda stölder utan inbrott i butik per 100 000 invånare. Med vetskapen om att Finland har cirka hälften så många invånare som Sverige kan det utifrån figuren konstateras att de båda länderna har ungefär lika stort totalt antal polisanmälda stölder årligen. Det ska även noteras att stöld genom inbrott i butik inkluderas för Norge, då denna brottstyp inte särredovisas från stöld utan inbrott i butik. Detta förklarar till viss del att Norge, som i regel har lägre brottsnivåer än övriga länder, har till synes jämförbara nivåer med Sverige och Danmark.

Figur 4 visar procentandelen uppklarade stölder i butik utifrån respektive lands motsvarighet till det svenska begreppet ”personuppklarade brott”. Utifrån ovan redogörelser om vad som krävs för att ett brott ska anses som personuppklat kan det konstateras att Danmarks ”sigtelseprocent” sticker ut i sammanhanget som det den bredaste definitionen. Sveriges definition är i sin tur den snävaste, vilket till viss del kan förklara den stora skillnaden i procentandelar länderna emellan.

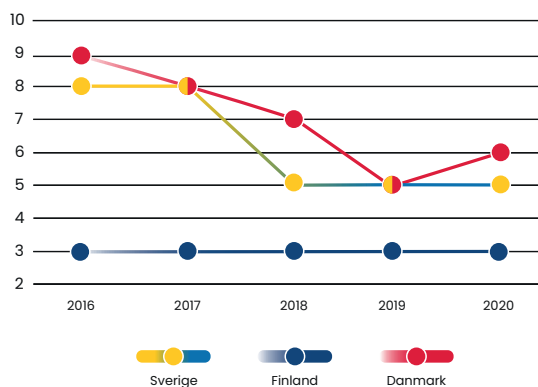

Figur 2. Utvecklingen av antalet polisanmälda stölder genom inbrott i butik i Sverige, Finland och Danmark, per 100 000 invånare

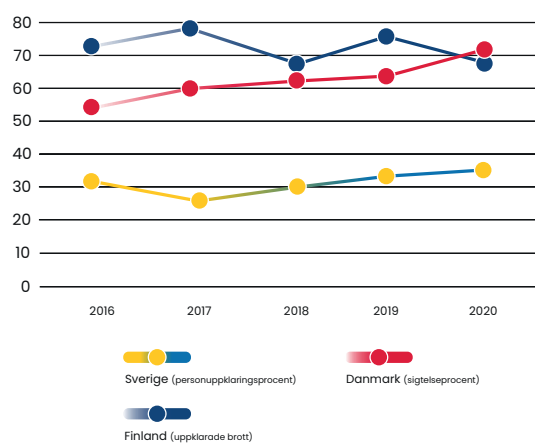

Figur 5. Utvecklingen av procentandelen uppklarade stölder genom inbrott i butik enligt Finlands och Danmarks respektive motsvarighet till det svenska begreppet "personuppklarade brott".

Vad gäller Figur 2 som redogör för respektive lands antal stölder genom inbrott i butik per 100 000 invånare ska det noteras att det handlar om betydligt mindre storleksnivåer än vad som är fallet med stölder utan inbrott i butik (se Y-axeln). Som nämnts ovan särredovisas inte dessa brottstyper i Norges officiella kriminalstatistik varför Norges trendlinje inte är inkluderad i figuren. För figur 5 gäller samma resonemang kring respektive definition av personuppklarade brott som redogjorts för i anslutning till figur 4 ovan.

Figur 3. Utvecklingen av antalet polisanmälda rån i butik i Sverige, Finland och Danmark, per 100 000 invånare.

Figur 6. Utvecklingen av procentandelen uppklarade rån i butik enligt Finlands och Danmarks respektive motsvarighet till det svenska begreppet "personuppklarade brott".

Nivåerna vad gäller rån i butik är ännu lägre då det handlar om färre än 10 butiksran per 100 000 invånare årligen för samtliga undersökta länder. Inte heller här är Norge inkluderat eftersom rån i butik inte redovisas i den officiella kriminalstatistiken. Även om det inte är hela förklaringen så kan de stora skillnaderna i figur 6, främst mellan Sverige och Danmark, vad gäller andelen personuppklarade brott till viss del förklaras av Sveriges snävare definition av ett personuppklat brott.

SVERIGE

Butiksbrottslighetens karaktär

Historiskt sett är handel den bransch inom näringslivet som uppvisat störst utsatthet för brott i Sverige. Enligt en undersökning som Svenskt Näringsliv genomförde 2021 hade 65 procent av företagen inom handeln utsatts för brott under det gångna året.⁸ En annan undersökning i branschen visade nyligen att nästan samtliga företag inom dagligvaruhandeln utsatts för ringa stöld under det senaste året.⁹ Trots att Figur 1 indikerar att antalet polisanmälda stölder i butik har varit konstant, eller till och med minskat något, de senaste åren, så visar undersökningar att den självrapporterade utsattheten för stöldbrott har ökat. Däremot förefaller utsattheten för inbrott och rån ha minskat, vilket också avspeglar sig i den officiella kriminalstatistiken över antalet polisanmälda brott.

Även förekomsten av hot och våld mot personal i dagligvarubutiker är dessvärre omfattande i Sverige. Trots att det inte går att utläsa i den officiella kriminalstatistiken huruvida ett hot eller våldsbrott har drabbat en anställd i en butik, så visar undersökningar i branschen att ca 60 procent av anställda inom dagligvaruhandeln har utsatts för hot under det senaste året.¹⁰ Dessbättre tycks fysiskt våld vara betydligt ovanligare.

Det kan konstateras att den officiella kriminalstatistiken i Sverige inte är tillräckligt detaljerad för att på ett rättvisande sätt kunna spegla utsatthetens omfattning eller brottslighetens karaktär mot dagligvaruhandeln. Detta är också något som har kritiserats av branschen i många år, där det bl.a. efterfrågats en särskild brottskod för hot och våld i butik samt för motvärnsrån.

Rättsväsendets hantering

Sverige har tre olika straffskalor vad gäller stöld i butik enligt 8 kap. BrB. För ringa stöld döms den som tillgripit sig varor för upp till 1 250 SEK till böter eller fängelse i högst sex månader. Mellan år 2009 och slutet av år 2019 tillämpades en värdegräns på 1 000 SEK, men enligt en vägledande dom från Högsta domstolen har alltså värdegränsen som tillämpas i rättspraxis höjts med 250 SEK. Vad gäller stöld av normalgraden är straffpåföljden fängelse i högst två år och för grov stöld gäller i regel fängelse i lägst sex månader och högst sex år. För ringa stöld följer av Riksåklagarens riktlinjer att förundersökningsbegränsning bör ske om värdet på det stulna inte överstiger 75 SEK.¹⁴ Enligt tidigare riktlinjer låg värdegränsen för detta som kallas automatisk förundersökningsbegränsning på 60 SEK, men beloppet höjdes alltså i och med de uppdaterade riktlinjerna som kom 2021.

Branschföreträdare har riktat kritik mot polisens långa uttryckningstider, eller uteblivna uttryckningar, när butikerna larmar om en pågående stöld. Skälet som uppges är att polismyndigheten inte har möjlighet att prioritera den typen av ärenden. Enligt 24 kap. 7 § 2 st. RB får emellertid vem som helst lov att gripa en person som har påträffats att utföra ett brott som kan ge fängelse, förutsatt att personen har gripits på bar gärningen eller på flyende fot. Eftersom den som döms för ringa stöld kan få fängelse i högst sex månader finns det således lagstöd för butikspersonal att kvarhålla personer som har påträffats med att stjäla från butiken, även när det gäller stöld av ringa värde. Enligt en undersökning har ca 36 procent av dagligvarubutikerna som rutin att kvarhålla personer till dess att polisen anländer.¹² Vid ett sådant s.k. envarsgripande är nämligen polisen skyldig att infinna sig för att antingen ta över gripandet eller besluta om att personen ska försättas på fri fot.

Som en respons på den bl.a. höga förekomsten av vaneförbrytare¹³ och ökande förekomsten av hot och våld mot butikspersonal infördes i mars år 2021 lag (2021:34) om tillträdesförbud till butik. Lagen innebär att butikerna (eller polisen) kan ansöka om tillträdesförbud mot personer som tidigare har begått brott i eller i anslutning till butiken och det av omständigheterna att döma därför finns risk för att personen kommer att fortsätta att begå brott i butiken.

Butiksägare i Danmark och Norge har möjligheten att på eget bevåg porta personer från butiken. Den huvudsakliga skillnaden i Sverige i och med den nya lagen är att det får rättsliga konsekvenser för den som meddelats tillträdesförbud och som överträder detta.

Med målet att effektivisera hanteringen av vissa livskvalitetsbrott, som bland annat ringa stöld i butik, infördes i januari 2018 en försöksverksamhet i norra Stockholm som kallades Snabbare lagföring. Kortfattat innebär detta att polisen gör klart allt utredningsarbete på plats i de fall en gärningsperson har tagits på bar gärning. Vidare så har ett antal rutiner, lagar och förordningar förändrats för att minska handläggningstiden och tiden mellan brott och lagföringsbeslut.

Utmaningar

De stora mörkertalen vad gäller butiksstölder är ett problem i Sverige där undersökningar visar att ca 20 procent av dagligvaruhandlarna inte anmält någon stöld de utsätts för under det senaste året.¹⁴ Den främsta anledningen till den låga anmälningsbenägenheten är, enligt branschföreträdare, att polisen inte prioriterar de brott de utsätts för. Bilden är alltså att polismyndigheten inte prioriterar butiksstölder, detta trots att endast ringa stöld kostar näringslivet i Sverige ca 4 miljarder årligen, varav ca 90 procent bärs av handelsbranschen.¹⁵ Denna bild har förstärkts i samband med flyktingkrisen 2015 och passhanteringsskandalen 2022 då branschföreträdare menar att den hårda belastningen på polismyndigheten bidragit till att stöldbrotten nedprioriteras ytterligare.

Av uppfattningen att en polisanmälan sällan leder till någon åtgärd som förbättrar butikens situation följer naturligtvis flera utmaningar för branschen. Det handlar bl.a. om att stora varumärkesbärande kedjor flyttar från områden med hög utsatthet eller att dessa kedjor väljer att inte etablera en verksamhet i sådana områden. Det har även lett till att de dagligvarubutiker som är utsatta väljer att begränsa sina sortiment. Utifrån det här perspektivet handlar det således inte längre om branschspecifika utmaningar utan snarare om samhällseliga utmaningar där befolkningen i vissa områden i Sverige inte har tillgång till samma utbud och service som i andra områden.

”Samhället och rättssystemet har under många år skapat förutsättningar för gärningspersonerna att begå den här typen av brott utan att straffas för det.”
– Branschföreträdare

Av de totalt 426 000 stöld- och tillgreppsbrott som handlades år 2020 så blev 72 procent (307 000) direktavskrivna. Det vill säga att det inte gjordes någonting alls med den stora merparten av alla polisanmälningar inom den här brottskategorin.¹⁶ Cirka 44 000 av dessa handlagda brott avsåg stöld i butik och som framgår av Figur 4 var personuppkläringen 39 procent år 2020, 7 procentenheter lägre än år 2016. Som tidigare nämnts ingår emellertid beslut om åtalsunderlåtelse i det som kallas personuppkläringprocent och handlar i de flesta fall om brott med lågt straffvärde som exempelvis stöld i butik. Något förenklat innebär ett beslut om åtalsunderlåtelse att butiksstölden inte leder till åtal, vanligtvis på grund av att den har begåtts av 1) en person som även är misstänkt, åtalad eller dömd för grövre brott eller 2) en person som är misstänkt, åtalad eller dömd för en annan stöld. Tillsammans med möjligheten för polis och åklagare att använda sig av förundersökningsbegränsning följer detta av svensk lagstiftning rörande straffmätning (s.k. straffrabatter) som syftar till att strafftiderna inte ska bli orimligt långa och rättsväsendets resurser ska användas effektivt. Detta är något som enligt dagligvarubranschen i Sverige skapar stora utmaningar vad gäller just butiksstölder eftersom konsekvenserna sällan blir kännbara för gärningspersonerna.

Vidare är det en stor utmaning att branschen och rättsväsendet saknar en gemensam lägesbild vad gäller butiksstölder. De polisanmälda butiksstölderna har minskat de senaste åren medan branschens självrapporterade utsatthet för stöld har ökat under samma period. Det är således svårt att redogöra för en korrekt problembild som ska ligga till grund för hur arbetet med den här typen av brott ska styras och hanteras. Personupplklaringsprocenten och de ovan beskrivna utmaningarna vad gäller rättsväsendets hantering av de polisanmälningar som faktiskt kommer in bör därför enligt branschen ses i ljuset av ett mycket stort mörkertal. Till följd av den utbredda grova organiserade brottsligheten i Sverige, som inte existerar i samma utsträckning i något annat nordiskt land, finns en tystnadskultur bland svenska handlare som bidrar till att man på grund av rädsla väljer att inte polisanmäla gärningspersoner med kopplingar till kriminella nätverk.

Arbets sättet Snabbare lagföring, som nu sprids från försöksverksamheten i Stockholm till andra delar av landet har mottagit en del kritik. Det handlar bland annat om kritik från jurister som menar att det riskerar leda till ökade, snarare än minskade straffrabatter för vaneförbrytare eftersom arbets sättet frångår den ärendesamordning som normalt används då samma person är misstänkt för flera brott. Det kan man med andra ord leda till att konsekvenser för ringa stöld blir än mindre kännbara. Detta eftersom nya ärenden som innefattas av försöksverksamheten får gå före ”äldre ärenden” i en persons misstankeregister utan att de samordnas.

Avslutningsvis kan det konstateras att det saknas kunskap om vilka verktyg som krävs för att komma till rätta med dagligvaruhandelns utmaningar kopplat till brott. En indikation på att rättsväsendets hantering i sig utgör en utmaning på området är möjligen att Riksrevisionen har inlett en granskning av polisens hantering av livskvalitetsbrott (där bland annat ringa stöld ingår) och användning av förundersökningsbegränsning.

Korta fakta

I Sverige polisanmäls årligen ca:

- 44 514 antal stölder i butik
- 3 209 antal inbrott i butik
- 623 antal rån i butik

Högsta domstolen har bestämt att den gällande värdegränsen för vad som enligt praxis ska anses som ringa stöld i butik är 1 250 SEK.

FINLAND

Butiksbrottslighetens karaktär

De vanligaste brottstyperna som dagligvaruhandeln i Finland utsätts för är ringa stöld och stöld. Vid sidan av dessa brott menar branschföreträdare att hot och våld mot personal har ökat i landets butiker under senare år. Detta framgår av rapporteringssystem som de stora dagligvarukedjorna (e.g. Kesko och S-group) själva har infört i avsaknad av officiell kriminalstatistik.

Trots en relativt god lägesbild över butiksbrottsligheten är branschen tydlig med att den officiella kriminalstatistiken i Finland inte är tillräckligt detaljerad i förhållande till de brott som främst orsakar problem för butikerna och dess personal. Många branschföreträdare efterfrågar exempelvis särskild statistik avseende hot- och våldsbrott som uppkommit i samband med att en stöld har eskalerat till följd av att en person ertappats med att försöka stjäla från butiken. Uppfattningen är att detta skulle ge rättsväsendet i Finland en mer sanningsenlig bild av vardagen och utmaningarna för personalen i dagligvarubutikerna i landet.

Förklaringen till varför hot och våld mot personal har ökat i samband med ringa stöld och stöld är oklar. En samstämmig bild är emellertid att utvecklingen inte är kopplad till individer tillhörande kriminella nätverk. I det här avseendet menar dagligvaruhandeln i Finland att man inte har samma problem med kriminella nätverk som i Sverige, däremot räknar man med att detta kommer att öka även i Finland.

Rättsväsendets hantering

I varje åklagardistrikt i Finland finns flera så kallade NOTO-team bestående av åklagare som arbetar med snabb handläggning av brottmål, bland annat ringa stölder i butik. NOTO-teamen inrättades på riksnivå år 2019 i samband med en reform av den finska åklagarmyndigheten. Bakgrunden är att det fanns ett behov att på ett effektivt sätt hantera den ökande mängden ”snabba ärenden” utan att belasta rättsväsendets förmåga att utreda grövre brott. Detta har lett till att det idag är relativt få åklagare som hanterar majoriteten av de ärenden som kommer in till myndigheten i form av ”snabba brottmål”.

Vad gäller ringa stöld (näpistys) och stölder så handlägger NOTO-åklagarna två olika typer av ärenden. Den första typen av ärenden är när en och samma gärningsperson har sex tidigare böter för ringa stöld och misstänks för samma brott för sjunde gången under ett års tid. Polisen i Finland utfärdar bötesyrkanden (åklagare utfärdar sedan bötesföreläggande) vid de sex första brotten, men sjunde gången inleds alltså en förundersökning av åklagare som gör en åtalsprövning. Utgångspunkten är att påföljden är densamma när åklagaren yrkar straff genom åtal som när polisen utfärdar böter. I praktiken har emellertid den åtalade i de flesta fall redan sådant brottsregister, med bl.a. flera ringa stölder bakom sig, när ärendet kommer till åklagaren att påföljden redan därför blir strängare. Den andra typen av ärende handlar om de fall där gärningspersonen inte erkänner brottet eller där butikägaren inte samtycker till straffpåföljden, dvs. det bötesyrkandet som utfärdats av polis. I dessa fall lämnar polisen över ärendet till NOTO-åklagaren som driver ärendet som ett vanligt brottmål. Domstolen kan i dessa fall avgöra målen skriftligen.

Utmaningar

Branschföreträdare menar att det finska rättssystemet inte kommer åt de stora problem som dagligvarubutiker har vad gäller främst ringa stöld och stöld i butik. Viss kritik riktas mot lagstiftningen som man menar har skapat förutsättningar för gärningspersoner att begå den här typen av brott mer eller mindre regelbundet. En del av problematiken är att straffen sällan är kännbara för de som döms, men framför allt handlar det om att för få anmälningar leder till en fällande dom.

It's called 'mass criminality' [stölder och snatterier].
I think it's a word to say: we are not investigating.
– Branschföreträdare

Såväl branschföreträdare som Polisen i Finland menar att anledningen till att brott som stöld i butik inte prioriteras beror på polisens bristande resurser. Det finns även ett par rättsprinciper som förstärker bilden av att butiksstölderna inte tas på tillräckligt stort allvar av rättsväsendet. Det handlar om brottskonsumtion (i Finland även kallad konkurrensgrund) som innebär att en åklagare kan besluta om åtalseftergift för ett stöldbrott mot en butik om det inte "väsentligt skulle inverka på det totala straffet" för en gärningsperson som redan står åtalad eller dömd för grövre brott. Detta tillsammans med långa utredningstider för de här typen av "lågprioriterade brott" gör att en gärningsperson som är åtalad för andra grövre brott, i väntan på dom, kan fortsätta att stjäla från butikerna utan någon kännbar påverkan på straffet.

Vid sidan av brottskonsumtion menar branschföreträdare att reglerna för åtalseftergift och förundersökningsbegränsningar, d.v.s. åklagarnas möjligheter att frångå sin åtalsplikt eller skyldighet att inleda en förundersökning, är en stor utmaning för branschen. Beslut om åtalseftergift eller förundersökningsbegränsning kan fattas om gärningspersonen är under 18 år eller om brottet anses vara obetydligt. "Brottets obetydlighet" bedöms utifrån om brottet inte kan medföra strängare straff än böter och om gärningen med hänsyn till sin menlighet och värde kan anses ringa. Beloppsgränsen är 50€ (ca 550 SEK) för att en stöld i ett sådant sammanhang ska anses av obetydligt värde och därmed utgöra grund för åtalseftergift eller förundersökningsbegränsning. Detta är inte att förväxla med värdegränsen för ringa stöld som är 500€ (5 500 SEK).

The petty thefts (snatterier) are not prioritized in our legal system. They are called petty thefts for a reason: petty crimes are a minor offence against the organized society.
– Finsk polis

Polis och åklagare i Finland menar att de ovan beskrivna reglerna är en förutsättning för att arbetsbördan inte ska vara fullständigt ohanterlig för ett rättsväsende plågat av resursbrist. Även om branschen också visar stor förståelse för detta, menar man samtidigt att det är ett kvitto på att det finska samhället inte tar den här typen av brott och de konsekvenser det har för dagligvaruhandlarna på tillräckligt stort allvar.

Korta fakta

I Finland har det de senaste fem åren polis-anmälts i snitt ca:

- 47 493 antal stöld i butik
- 3 064 antal inbrott i butik
- 180 antal rån i butik

Utifrån praxis i Finland anses en stöld som ringa om värdet på det som stulits understiger 500€ (ca 5 500 SEK).

DANMARK

Butiksbrottslighetens karaktär

Till skillnad från Finland är antalet polisanmälda butiksstölder betydligt färre i Danmark. Trots svårigheterna att jämföra brottsnivåer indikerar resultaten att det anmäls mer än dubbelt så många butiksstölder i Finland som i Danmark (se figur 1). Det handlar emellertid om polisanmälda stölder i butik och i Danmarks fall tycks det, enligt branschföreträdare i landet, finnas ett mycket stort mörkertal.

Den officiella kriminalstatistiken i Danmark vad gäller polisanmälda butiksbrott är mer specifik än den svenska i den bemärkelsen att det i större utsträckning går att urskilja vilken typ av butik som har utsatts. En av brottskoderna avser stöld från ”købmand/supermarked/mejeri”, vilket är den kategori som bäst beskriver stöld från en dagligvarubutik. Av de ca 17 000 butiksstölder som anmäls varje år avser ca 11 000 stölder och ringa stölder från dagligvaruhandeln. Kriminalstatistiken vad gäller rån i butik är däremot inte lika detaljerad varför det inte går att urskilja dagligvaruhandelns särskilda utsatthet. Under de senaste fem åren har båda dessa brottstyper minskat, bl.a. eftersom butikerna har blivit mer kontantfria. Under coronapandemin och nedstängningen i Danmark år 2020 kunde emellertid branschen i sin statistik utröna en viss ökning vad gällde rån såväl som inbrott i butik.

Andra problem som branschföreträdare lyfter är en ökad förekomst av hot och våld mot personalen, men också en ökad toleransen bland butikspersonal där det skett närmast en normalisering för hot och våld i samband med stölder.

Rättsväsendets hantering

Majoriteten av butiksstölderna i Danmark kommer till rättsväsendets kännedom genom att butiken, eller ett av butiken anställt vaktbolag, har tagit en gärningsperson som fortfarande är i besittning av de stulna varorna när denne lämnar butiken. Den här typen av anmälningar hanteras av polisen, enligt 28 kap § 287 i den danske straffeloven, på liknande sätt som i Finland där ett bötesyrkande skickas till gärningspersonen. I de flesta fall kallas inte polisen till butiken, utan beslutet fattas baserat på den anmälan som kommit in. Detta förutsätter emellertid att det rör sig om ett ”simpelt tyveri”, det vill säga att värdet av det som stulits är lägre än 8 000 DKK (ca 11 700 SEK) och att gärningspersonen har erkänt brottet. De allra flesta av dessa ärenden löses med böter, vars storlek bestäms utifrån en matris som anger att om värdet av det som stulits understiger 1 000 DKK ska bötesumman vara dubbelt så stor som värdet av det stulna, dock minst 500 DKK. För stöldgods värt mellan 7 000–7 999 DKK är bötesumman 5 000 DKK, men detta förutsätter att de stulna varorna har lämnats tillbaka eller på annat sätt ersatts, annars höjs bötesumman. I de fall gärningspersonen inte erkänner brottet eller inte betalar boten skickas ärendet vidare till åklagare som tar beslut om att väcka åtal.

När det kommer till butiksstölder finns det ytterligare två nivåer i den danska straffskalan, det handlar dels om stöld av normalgraden som är aktuell vid butiksstölder som överstiger 8 000 DKK och stöld genom inbrott i butik. Enligt 28 kap. § 285 fastställs att straffet är böter eller fängelse i upp till ett år och sex månader. Den tredje nivån är stölder av ”särskilt grov beskaffenhet” och kan bestraffas med upp till åtta år i fängelse enligt 28 kap. § 286. Den här paragrafen är aktuell i de fall det handlar om stölder (genom eller utan inbrott) utförda av organiserade stöldligor, stölder av ett mycket högt värde eller ett stort antal upprepade stölder. Det vanligaste straffet för butiksstöld i Danmark är likväl böter i enlighet med det som anses som ”simpelt tyveri”.

It's good business for a criminal: it's just a cost you have to pay
and then you can continue to steal.
– Branschföreträdare

Utmaningar

Som framgår av Figur 4 har den så kallade sigtelseprocenten i Danmark de senaste fem åren legat på över 80 procent. Som tidigare nämnts ska detta inte likställas med vad vi i Sverige kallar personupplärade brott, men det är likväl det mått som Danmark utgår från för att bedöma rättsväsendets effektivitet. De höga siffrorna ska dock tas med en nypa salt eftersom de allra flesta av dessa butiksstölder handlar om gärningspersoner som tagits på bar gärning. Branschen menar därför att den höga sigtelseprocenten inte berättar sanningen om de utmaningar som butikerna i Danmark står inför utan måste ses i ljuset av de enorma mörkertal som finns vad gäller butiksstölder.

It doesn't matter if we report or not – the police aren't doing anything at all.
– Branschföreträdare

Branschföreträdare i Danmark är kritiska till rättsväsendets hantering av framför allt butiksstölder och menar att den främsta utmaningen är att den här typen av brott sällan får några kännbara konsekvenser för gärningspersonerna. De viktigaste åtgärderna utifrån branschens perspektiv är därför att höja bötesnivåerna och minska tiden det tar från det att brottet anmäls till att ett straff utfärdas. Trots att det i många fall inte krävs några vidare utredningsåtgärder, som exempelvis när gärningspersonen tas på bar gärning, kan det ta mellan sex månader och ett år innan bötesstraffet har utfärdats. Här har branschen själva tagit initiativ och upprättat ett eget rapporteringssystem för butiksbrott som heter Crimestat, som man hoppas ska kunna underlätta anmälningsrutinerna för butikerna och minska handläggningstiderna hos polisen.

De idag komplicerade anmälningsrutinerna, de långa handläggningstiderna hos polisen samt det faktum att många butiker upplever att polisen sällan kommer till butikerna när de larmar om att de tagit en person på bar gärning, är enligt branschföreträdare de huvudsakliga anledningarna till att anmälningsbenägenheten är låg.

Även om polis och åklagarväsendet själva inte ser några behov av förändringar i lagstiftningen, så menar branschföreträdare att lagstiftningen snarare utgör ett hinder än ett verktyg för att på ett bättre sätt kunna hantera de brott som drabbar dagligvarubutikerna. Förutom låga straff handlar det, precis som i Finland, om problem med brottskonsumtion. Avsaknaden av rättsliga verktyg för att påskynda polisens hantering av exempelvis ”simpel tyveri” är ytterligare en utmaning som branschföreträdare menar att man borde kunna komma åt genom lagstiftnings-tekniska åtgärder.

Korta fakta

I Danmark har det de senaste fem åren polis-anmälts i snitt ca:

- 17 256 antal stölder i butik
- 1 090 antal inbrott i butik
- 433 antal rån i butik

Utifrån Rigsadvokatens Meddelelse anses en stöld som ringa i Danmark om värdet på det som stulits understiger 8 000 DKK (ca 11 700 SEK).

NORGE

Butiksbrottslighetens karaktär

Norge har generellt sett låga nivåer av brott mot dagligvarubutiker och branschföreträdare beskriver därför situationen på ett sätt som skiljer sig mot övriga nordiska länder.

När vi har utväxlat statistik med branschorganisationerna i Danmark och Sverige har de nästan börjat le när vi visat våra siffror över brottsligheten i Norge. Det handlar om mycket få brott i förhållande till framför allt Sverige, men även Danmark.

– Branschföreträdare

De största problemen handlar även i Norge om ringa stöld och stöld i butik. De som begår dessa typer av brott mot dagligvarubutiker i Norge består huvudsakligen av tre kategorier; missbrukare (alkohol eller droger), ”mobile vinningskriminelle” (stöldligor) och gemene man som tar mer än vad denne betalar för. Vad gäller grov stöld i butik och stöld genom inbrott i butik så beskrivs antalet brott per år som få, men uppfattningen är att den största delen av dessa begås av stöldligor som inte sällan kommer från Sverige. Som en effekt av pandemin och att gränsen mot Sverige har varit stängd i omgångar har dessa typer av brott mot butiker blivit än färre de senaste två åren.

Den officiella kriminalstatistiken i Norge uppfattas av branschen som omodern och på många sätt otillräcklig, varför det från branschens sida beskrivs som hopplöst att jobba brottsförebyggande utifrån statistiken avseende exempelvis butiksbrott. Till skillnad från övriga nordiska länder går det inte heller av den officiella kriminalstatistiken att specifikt utläsa förekomsten av stöld genom inbrott i butik då denna brottstyp inkluderas i det som kallas ”tyverier och grove tyverier mot butikk.

Förekomsten av hot och våld undersöktes bland Coops medlemsbutiker i Norge för ca fyra år sedan och visade på mycket låga nivåer. Men sedan dess har hot och våldsbrott generellt sett ökat i Norge vilket har lett till att bl.a. branschorganisationen Virke överväger att genomföra en ny undersökning bland sina medlemmar.

Rättsväsendets hantering

I Norge finns det tre olika nivåer av butiksstölder: mindre tyveri (ringa stöld), tyveri (stöld av normalgraden) och grovt tyveri (grov stöld). Till ringa stöld räknas de butiksstölderna som i den norska brottsbalken beskrivs vara av ”ubetydelig verdi” (obetydligt värde). Vad ett obetydligt värde innebär framgår inte i den norska brottsbalken utan har fastställts i Høyesteretten (Högsta domstolen) till att inkludera stölder upp till ett värde av 2 000 NOK (ca 2 200 SEK). Straffpåföljden för ringa stöld är böter, för stöld av normalgraden handlar det om böter eller fängelse i upp till två år och för grov stöld, där även stöld genom inbrott ingår, gäller böter eller fängelse i upp till sex år. Gällande stölder under värdegränsen för ringa stöld kan emellertid förhållningssättet göra att det anses röra sig om en stöld av normalgraden. Exempelvis kan det handla om att stölden har genomförts med hjälp av en folierad väska för att undvika larmdetektorer eller föregåtts av annan planering där exempelvis flera gärningspersoner samarbetat för att genomföra stölden. Utgångspunkten för värdegränsen för ringa stöld är således att den ska fungera som en ventil för rättsväsendet, så att de ärenden som inte sällan handlar om att en ungdom eller en missbrukare har stulit en vara av ett lägre värde ska kunna hanteras effektivare.

Sedan år 2016 har varje polisdistrikt i Norge en så kallad näringslivskontakt, vars huvudsakliga uppgifter är att arbeta brottsförebyggande för att minska brottsligheten mot näringslivet samt att främja samarbete och samverkan mellan polisen, näringslivet, myndigheter och andra samhällsaktörer. Inrättandet av denna funktion var en produkt av en idog lobbyverksamhet från branschens sida, vilket till slut ledde till ett politiskt beslut. När förslaget togs fram ansåg polismyndigheten själv att en sådan funktion inte behövdes, eller att man i varje fall inte själva hade identifierat att behovet fanns. När denna funktion nu har funnits i nästan sex år ses den även av polismyndigheten som en självklarhet och anses vara av stort värde, inte minst för att den fungerar som en kommunikationskanal in i myndigheten för näringslivet. En viktig del av arbetet som näringslivskontakt är att fånga upp de utmaningar som näringsidkare står inför och bemöta eventuell frustration som exempelvis dagligvaruhandlare kan uppleva över att stöldbrotten inte tas på tillräckligt stort allvar.

Utmaningar

Trots en tämligen låg brottslighet finns flera utmaningar. En sådan utmaning handlar om mörkertalen som branschföreträdare anser vara stora vad gäller stöld i butik. Det finns stora skillnader mellan de olika polisdistrikten i landet där anmälningsbenägenheten tycks vara nära sammankopplad med polisens förmåga att utreda och klara upp brotten. Det nationella snittet år 2020 för andelen ärenden om ringa stöld som blivit direktavskrivna eller nedlagda var 58,5 procent. I distriktet med störst andel direktavskrivna eller nedlagda ärenden rörde det sig om hela 87,5 procent. Anledningen till att brotten inte anmäls är att butikscheferna inte anser att det är värt att lägga arbetstid på att anmäla butiksstölder när polisen inte gör någonting. Inom polisen råder det inte samma oro över stora mörkertal utan man menar att brotten anmäls i stor utsträckning.

Värdegränsen för ringa stöld som Högsta domstolen 2018 höjde från 500 NOK till 2 000 NOK, har också orsakat utmaningar. Branschföreträdare menar att det är fel att höja gränsen och därmed inkludera ännu fler stölder i den kategorin av stölder som har lägst prioritet hos polisen. Även i den allmänna debatten har frågor lyfts om vilka signaler detta sänder vad gäller samhällets värderingar och syn på stöldbrott och huruvida det faktiskt är acceptabelt att stjäla.

Precis som i Sverige har den norska polisen centraliserats under senare år, vilket inneburit stora utmaningar för branschen. En branschföreträdare beskriver det som att polisen i Norge aldrig tidigare varit så långt ifrån medborgarna som man är idag. Detta har i sin tur försvårat möjligheterna att utreda butiksbrott eftersom lokalkännedomen har minskat.

De kallade det för närpolisreformen, jag har förstått att det blev "fjärrpolisreformen".
– Branschföreträdare

Korta fakta

I Norge har det de senaste fem åren polis-anmälts i snitt ca:

- 17 853 antal stölder i butik

Høyesterett i Norge har i en dom fastställt att en stöld ska anses som ringa om värdet på det som stulits understiger 2 000 NOK (ca 2 200 SEK).

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Resultaten från denna kartläggning visar att det är mycket svårt att jämföra kriminalstatistik mellan olika länder i syfte att ta reda på nivåskillnader, vilket heller inte har varit syftet. Andra utmaningar för den här typen av studier är bristen på offerundersökningar och att forskningen på området är mycket begränsad, varför det exempelvis är svårt att uttala sig om orsakerna bakom skillnaderna i nivåer av polisanmälda brott. Fokus i den här studien har i stället varit på att, främst via kvalitativt material, visa på trender i respektive land vad gäller brottslighetens omfattning, brottslighetens karaktär, rättsväsendets hantering av de vanligaste brotten och de huvudsakliga utmaningarna kopplat till utsattheten.

Skillnader mellan länderna

Det finns vissa skillnader mellan de nordiska länderna vad gäller brott mot dagligvaruhandeln:

- Antalet polisanmälda brott mot dagligvaruhandeln skiljer sig åt mellan länderna där Finland har flest antal polisanmälda stöld i butik i snitt de senaste fem åren med 47 493, följt av Sverige med 44 514, Norge med 17 853 och Danmark med 17 256.
- Värdegränserna för vad som i respektive rättssystem utgör ringa stöld skiljer sig markant mellan länderna. I Sverige är nivån för vad som betraktas som ringa stöld under 1 250 SEK, i övriga länder är motsvarande nivåer ca 2 200 SEK i Norge, ca 5 500 SEK i Finland och 11 700 SEK i Danmark.
- Lagstiftningen vad gäller straffpåföljder och processuella regler skiljer sig åt mellan länderna, men i relativt liten utsträckning. Gemensamt är emellertid uppfattningen bland branschföreträdare att det krävs förändringar av processuella regler snarare än straffhöjningar för att situationen ska förbättras.

Likheter mellan länderna

Det finns framför allt många likheter mellan de nordiska länderna vad gäller den situation och utmaningar som dagligvaruhandeln står inför:

- Ringa stöld och stöld är de vanligaste brotten mot dagligvaruhandeln i samtliga nordiska länder.
- Upplevelsen i framför allt Finland, Danmark och Sverige är att förekomsten av hot och våld har ökat under de senaste åren.
- Samtliga länder har problem med bristande kvalitet och tillgänglighet vad gäller den officiella kriminalstatistiken som avser brott mot dagligvaruhandeln.
- Stora mörkertal till följd av låg anmälningsbenägenhet återfinns i samtliga nordiska länder.
- Polisens arbete beskrivs som en stor utmaning i samtliga nordiska länder vilket anses främst bero på bristande resurser och prioriteringar, vilket får konsekvenser i form av att:
 - Polisanmälningar sällan leder till åtgärder som förändrar butikernas situation till det bättre
 - Utryckningstiderna är långa
 - Utredningstiderna är långa
- Framför allt branscherna Finland, Danmark och Sverige har god kunskap om dagligvarubutikernas utsatthet och utmaningar tack vare interna upparbetade rapporteringssystem eller regelbundna trygghetsundersökningar bland sina medlemmar.

EN NORDISK VERKTYGSLÅDA

Nedan följer exempel på verktyg och arbetssätt i Norden, framtagna för att förbättra dagligvaruhandelns situation kopplat till brottslighet:

Lagen (2021:34) om tillträdesförbud till butik och dess tillämpning utvärderades nyligen av Svensk Handel och fick överlag ett gott betyg utifrån dess första verkansår. Än så länge finns dock ingen officiell utvärdering av lagens tillämpning och effekt, varför det kanske snarare bör ses som ett möjligt verktyg.

I Finland kommer ett pilotprojekt att sjösättas under hösten 2022 som innebär att polisen får tillgång till de stora dagligvarukedjornas interna rapporterings-system som även ska kunna inkludera bilder från övervakningskameror.

Dansk Ehrvery, som är en av de stora branschorganisationerna, driver ett projekt tillsammans med Rigspolitiet vars syfte är att ta fram anpassade formulär för polisanmälningar. Formulären utformas på ett sådan sätt att det både ska bli enklare för butiksägare att göra anmälningar med hög kvalitet och underlätta för polisen att hålla hög kvalitet i sitt arbete med ärendena.

Den norska modellen med en näringslivskontakt inom varje polisdistrikt anses vara mycket värdefullt för handelsbranschen i allmänhet och dagligvarubranschen i synnerhet. Förutom signalvärdet utgör det en viktig kommunikationsyta och plattform för information- och kunskapsutbyte.

REFERENSER

- 1 Svenskt Näringsliv (2020)
- 2 Berggren & Bergh (2021)
- 3 Statistiken har anpassats till att i största möjliga mån motsvara de brottstyper som i svensk statistik benämns stöld och ringa stöld, stöld genom inbrott i butik samt rån i butik.
- 4 Brottsförebyggande rådet (2020) Kriminalstatistik 2019 – Handlagda brott. Slutlig statistik. Brottsförebyggande rådet: Stockholm s.13
- 5 https://www.stat.fi/meta/kas/selvitysprosent_sv.html
- 6 https://stat.fi/meta/kas/selvitetty_riko_sv.html
- 7 https://bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de5306c556/1601388382121/2020_2_Anmalda_och_uppklarade_valdtakter_i_Europa.pdf
- 8 Svenskt Näringsliv (2022). Brottslighetens kostnader 2022. Stockholm, Svenskt Näringsliv
- 9 Svensk Handel (2022). Stölder och svinn i detaljhandeln 2021. Stockholm, Svensk Handel.
- 10 Ibid.
- 11 RÅR 2021:1. s.12
- 12 Livsmedelshandlarna (2021) Hantering av pågående brott i butik – en kartläggning bland livsmedelshandlare i Sverige.
Stockholm, Stiftelsen Tryggare Sverige.
- 13 Inom polisorganisationen används främst begreppet brottsaktiva. Utifrån Polismyndighetens ärende- och brottsamordning (2018:2) framgår att som brottsaktiv räknas en person som har totalt 2 öppna ärende och 9 misstankar. Det mer vardagliga begreppet ”vaneförbrytare” utgör i detta sammanhang en bredare definition och inkluderar personer som vid upprepade tillfällen har begått brott i butik.
- 14 Svensk Handel (2022). Stölder och svinn i detaljhandeln 2021. Stockholm, Svensk Handel.
- 15 Svenskt Näringsliv (2022). Brottslighetens kostnader 2022. Stockholm, Svenskt Näringsliv
- 16 Med det sagt så ska vissa polisanmälningar naturligtvis direktavskrivas, exempelvis de som faktiskt inte handlar om en brottslig handling.

